YURIDIK FANLAR AXBOROTNOMASI
ВЕСТНИК ЮРИДИЧЕСКИХ НАУК
REVIEW OF LAW SCIENCES

huquqiy ilmiy-amaliy jurnal

правовой научно-практический журнал

legal scientific-practical journal

2026-yil maxsus son

VOLUME 10 / SPECIAL ISSUE / 2026

DOI: HTTPS://DX.DOI.ORG/10.51788/TSUL.ROLS.2026.10.SI.

ISSN 2181-919X

E-ISSN 2181-1148

DOI: HTTPS://DX.DOI.ORG/10.51788/TSUL.ROLS

Crossref Content Registration

MUASSIS: TOSHKENT DAVLAT YURIDIK UNIVERSITETI

"Yuridik fanlar axborotnomasi – Вестник юридических наук – Review of law sciences" huquqiy ilmiy-amaliy jurnali O'zbekiston matbuot va axborot agentligi tomonidan 2020-yil 22-dekabrda 0931-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatidan o'tkazilgan.

Jurnal O'zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi jurnallari ro'yxatiga kiritilgan.

Mualliflik huquqlari Toshkent davlat yuridik universitetiga tegishli. Barcha huquqlar himoyalangan. Jurnal materiallaridan foydalanish, tarqatish va ko'paytirish muassis ruxsati bilan amalga oshiriladi.

Sotuvda kelishilgan narxda.

Nashr bo'yicha mas'ul:
O. Choriyev

Muharrirlar:
E. Mustafayev, Y. Yarmolik, M. Sharifova, Sh. Beknazarova, X. Yuldasheva, E. Sharipov

Musahhih:
M. Tursunov

Texnik muharrir:
U. Sapayev

Dizayner:
D. Rajapov

Tahririyat manzili:
100047. Toshkent shahri,
Sayilgoh ko'chasi, 35.
Tel.: (0371) 233-66-36 (1169)

Veb-sayt: review.tsul.uz
E-mail: reviewjournal@tsul.uz

Obuna indeksi: 1385.

Nashriyot litsenziyasi
№ 174625, 29.11.2023.

Jurnal 2026-yil 7-iyulda bosmaxonaga topshirildi.
Qog'oz bichimi: A4.
Shartli bosma tabog'i: 24,2
Adadi: 100. Buyurtma: № 77.

Bosmaxona litsenziyasi
29.11.2023 № 174626

TDYU bosmaxonasida chop etildi.
Bosmaxona manzili:
100047. Toshkent shahri,
Sayilgoh ko'chasi, 37.

© Toshkent davlat yuridik universiteti

TAHRIR HAY'ATI

BOSH MUHARRIR

B. Xodjayev – Toshkent davlat yuridik universiteti rektori, yuridik fanlar doktori, professor

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI

Z. Esanova – Toshkent davlat yuridik universiteti Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori, yuridik fanlar doktori, professor

MAS'UL MUHARRIR

O. Choriyev – Toshkent davlat yuridik universiteti Tahririy-nashriyot markazi direktori

TAHRIR HAY'ATI A'ZOLARI

Y. Kanyazov – Adliya vazirligi huzuridagi Yuridik kadrlarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti direktori, yuridik fanlar nomzodi

J. Tashkulov – Fanlar akademiyasi Davlat va huquq instituti bo'lim boshlig'i, yuridik fanlar doktori, professor

U. To'xtasheva – Korrupsiyaga qarshi kurashish agentligi direktori o'rinbosari, yuridik fanlar doktori, professor

M. Yasan – Balikesir universiteti Huquq fakulteti professori (Turkiya)

S. Ma'mun – Islam Negeri universiteti o'qituvchisi (Indoneziya)

Sh. Asadov – O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi Yuridik ta'lim va sud-ekspertiza boshqarmasi boshlig'i, yuridik fanlar doktori, professor

I. Ergashev – Toshkent davlat yuridik universiteti Ma'muriy va moliya huquqi sho'basi professori, yuridik fanlar doktori

J. Nematov – Toshkent davlat yuridik universiteti Ma'muriy va moliya huquqi sho'basi professori, yuridik fanlar doktori

M. Aminjonova – O'zbekiston Respublikasi Huquqni muhofaza qilish akademiyasi Qonunchilik ijrosi ustidan nazoratni tashkil etish kafedrasi dotsenti, yuridik fanlar doktori

M. Raximov – Toshkent davlat yuridik universiteti Tadqiqot markazi boshlig'i, yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori

I. Djurayev – Toshkent davlat yuridik universiteti Sud hokimiyati, advokatura va huquqni muhofaza qiluvchi organlar sho'basi professori, yuridik fanlar doktori

O. Narzullayev – Toshkent davlat yuridik universiteti Ekologiya huquqi sho'basi professori, yuridik fanlar doktori

F. Maxmudov – O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi huzuridagi Yuridik kadrlarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti direktori o'rinbosari, yuridik fanlar doktori, dotsent

M. Kadirova – Toshkent davlat yuridik universiteti Jinoyat-protsessual huquqi sho'basi professor v.b., yuridik fanlar doktori

I. Yakubova – Toshkent davlat yuridik universiteti Intellektual mulk huquqi sho'basi professor v.b., yuridik fanlar doktori

A. Muxamedjanov – Toshkent davlat yuridik universiteti Xalqaro huquq va inson huquqlari sho'basi professori, yuridik fanlar doktori

N. Niyazova – Toshkent davlat yuridik universiteti O'zbek tili va adabiyoti sho'basi professori, pedagogika fanlari nomzodi

УЧРЕДИТЕЛЬ: ТАШКЕНТСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ЮРИДИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ

Правовой научно-практический журнал «Вестник юридических наук – Yuridik fanlar axborotnomasi – Review of Law Sciences» зарегистрирован Агентством печати и информации Узбекистана 22 декабря 2020 года с удостоверением № 0931.

Журнал включён в перечень журналов Высшей аттестационной комиссии при Академии наук Республики Узбекистан.

Авторские права принадлежат Ташкентскому государственному юридическому университету. Все права защищены. Использование, распространение и воспроизведение материалов журнала осуществляется с разрешения учредителя.

Реализуется по договорной цене.

Ответственный за выпуск:
О. Чориев

Редакторы:
Э. Мустафаев, Е. Ярмолик, М. Шарифова, Ш. Бекназарова, Х. Юлдашева, Э. Шарипов

Корректор:
М. Турсунов

Технический редактор:
У. Сапаев

Дизайнер:
Д. Ражапов

Адрес редакции:
100047. Город Ташкент,
улица Сайилгох, 35.
Тел.: (0371) 233-66-36 (1169)

Веб-сайт: review.tsul.uz
E-mail: reviewjournal@tsul.uz

Подписной индекс: 1385.

Издательская лицензия
№ 174625, от 29.11.2023.
Журнал передан в типографию 07.07.2026.
Формат бумаги: А4.
Усл. п. л. 24,2 Тираж: 100 экз.
Номер заказа: 77.

Лицензия типографии
№ 174626, от 29.11.2023.
Отпечатано в типографии Ташкентского государственного юридического университета.
100047, г. Ташкент, ул. Сайилгох, 37.

© Ташкентский государственный юридический университет

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР

Б. Ходжаев – ректор Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук, профессор

ЗАМЕСТИТЕЛЬ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА

З. Эсанова – проректор по научной работе и инновациям Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук, профессор

ОТВЕТСТВЕННЫЙ РЕДАКТОР

О. Чориев – директор Редакционно-издательского центра Ташкентского государственного юридического университета

ЧЛЕНЫ РЕДКОЛЛЕГИИ

Е. Каньязов – директор Института переподготовки и повышения квалификации юридических кадров при Министерстве юстиции, кандидат юридических наук

Ж. Ташкулов – заведующий отделом Института государства и права Академии наук, доктор юридических наук, профессор

У. Тухташева – заместитель директора Агентства по противодействию коррупции Республики Узбекистан, доктор юридических наук, профессор

М. Ясан – профессор юридического факультета Университета Балыкесир (Турция)

С. Маъмун – преподаватель Исламского государственного университета (Индонезия)

Ш. Асадов – начальник управления юридического образования и судебной экспертизы Министерства юстиции Республики Узбекистан, доктор юридических наук, профессор

И. Эргашев – профессор сектора административного и финансового права Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук

Ж. Нематов – профессор сектора административного и финансового права Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук

М. Аминжонова – доцент кафедры организации контроля за исполнением законодательства Правоохранительной академии Республики Узбекистан, доктор юридических наук

М. Рахимов – начальник Исследовательского центра Ташкентского государственного юридического университета, доктор философии по юридическим наукам

И. Джураев – профессор сектора судебной власти, адвокатуры и правоохранительных органов Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук

О. Нарзуллаев – профессор сектора экологического права Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук

Ф. Махмудов – заместитель директора Института переподготовки и повышения квалификации юридических кадров при Министерстве юстиции, доктор юридических наук, доцент

М. Кадирова – и.о. профессора сектора уголовно-процессуального права Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук

И. Якубова – и.о. профессора сектора права интеллектуальной собственности Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук

А. Мухамеджанов – профессор сектора международного права и прав человека Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук

Н. Ниязова – профессор сектора узбекского языка и литературы Ташкентского государственного юридического университета, кандидат педагогических наук

FOUNDER: TASHKENT STATE UNIVERSITY OF LAW

"Yuridik fanlar axborotnomasi – Вестник юридических наук – Review of law sciences" legal scientific-practical journal was registered by Press and Information Agency of Uzbekistan on December 22, 2020, with certificate number 0931.

The journal is included in the list of journals of the Supreme Attestation Commission under the Akademy of Sciences of the Republic of Uzbekistan. Copyright belongs to Tashkent State University of Law. All rights reserved. Use, distribution and reproduction of materials of the journal are carried out with the permission of the founder.

Agreed-upon price.

Publication Officer:
O. Choriev

Editors:
E. Mustafaev, E. Yarmolik, M. Sharifova, Sh. Beknazarova, Kh. Yuldasheva, E. Sharipov

Proofreader:
M. Tursunov

Technical editor:
U. Sapaev

Designer:
D. Rajapov

Publishing department address:
100047. Tashkent city,
Sayilgoh street, 35.
Phone: (0371) 233-66-36 (1169)

Website: review.tsul.uz
E-mail: reviewjournal@tsul.uz

Subscription index: 1385.

Publishing license
№ 174625, 29.11.2023.

The journal is submitted to the Printing house on 07.07.2026.
Paper size: A4.
Cond.p.f: 24,2.
Units: 100. Order: № 77.

Printing house license
№ 174626, 29.11.2023.

Published in the Printing house of Tashkent State University of Law.
100047. Tashkent city, Sayilgoh street, 37.

© Tashkent State University of Law

EDITORIAL BOARD

EDITOR-IN-CHIEF

B. Khodjaev – Rector of Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Professor

DEPUTY EDITOR

Z. Esanova – Deputy Rector for Scientific Affairs and Innovations of Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Professor

EXECUTIVE EDITOR

O. Choriev – Director of the Publishing and Editorial Center of Tashkent State University of Law

MEMBERS OF EDITORIAL BOARD

Y. Kanyazov – Director of the Institute for Retraining and Advanced Training of Legal Personnel under the Ministry of Justice, Candidate of Legal Sciences

J. Tashkulov – Head of the Department of the Institute of State and Law of the Academy of Sciences, Doctor of Law, Professor

U. Tukhtasheva – Deputy Director of the Anti-Corruption Agency, Doctor of Law, Professor

M. Yasan – Professor of the Faculty of Law, Balikesir University (Turkey)

S. Ma'mun – Lecturer at Universitas Islam Negeri (Indonesia)

Sh. Asadov – Head of the Department of Legal Education and Forensic Examination of the Ministry of Justice of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Law, Professor

I. Ergashev – Professor of the Department of Administrative and Financial Law of Tashkent State University of Law, Doctor of Law

J. Nematov – Professor of the Department of Administrative and Financial Law of Tashkent State University of Law, Doctor of Law

M. Aminjonova – Associate Professor of the Department of Organization of Control over the Execution of Legislation of the Law Enforcement Academy of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Law

M. Rakhimov – Head of the Research Center of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Law

I. Djuraev – Professor of the Department of Judiciary, Advocacy and Law Enforcement Agencies of Tashkent State University of Law, Doctor of Law

O. Narzullaev – Professor of the Department of Environmental Law of Tashkent State University of Law, Doctor of Law

F. Makhmudov – Deputy Director of the Institute for Retraining and Advanced Training of Legal Personnel under the Ministry of Justice of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Law, Associate Professor

M. Kadirova – Acting Professor of the Department of Criminal Procedure Law of Tashkent State University of Law, Doctor of Law

I. Yakubova – Acting Professor of the Department of Intellectual Property Law of Tashkent State University of Law, Doctor of Law

A. Mukhamedjanov – Professor of the Department of International Law and Human Rights of Tashkent State University of Law, Doctor of Law

N. Niyazova – Professor of the Department of Uzbek Language and Literature of Tashkent State University of Law, Candidate of Pedagogical Sciences

MUNDARIJA

12.00.01 – DAVLAT VA HUQUQ NAZARIYASI VA TARIXI. HUQUQIY TA'LIMOTLAR TARIXI

11 **AXMEDSHAYEVA MAVLYUDA AXATOVNA**
Huquq shakllari (manbalari)ning rivojlanish tendensiyalari: tarixiy-nazariy yondashuv

22 **SHOKIROVA-INOMJONOVA MASHXURAXON G'AYRATJON QIZI**
Adolat va ijtimoiy adolat prinsiplarining farqli jihatlari: nazariy-huquqiy tahlil

12.00.03 – FUQAROLIK HUQUQI. TADBIRKORLIK HUQUQI. OILA HUQUQI. XALQARO XUSUSIY HUQUQ

31 **YAKUBOVA IRODA BAHRAMOVNA**
Mualliflik huquqida kompyuter dasturlarini huquqiy muhofaza qilishni takomillashtirishning milliy va xalqaro mexanizmlari

41 **MAMANAZAROV SARDOR SHUXRATOVICH**
Biotexnologiya sohasidagi litsenziya shartnomalari: milliy qonunchilikni takomillashtirish masalalari

53 **TO'YCHIYEV FARRUX ABDUMAJITOVICH**
Arbitraj nizolarining uchinchi shaxslar tomonidan moliyalashtirilishi tizimining mohiyati: adolatga erishish vositasimi yoki nizolarni tijoratlashtirish?

63 **ASKAROV JALOLIDDIN TO'YCHIYEVICH, OQBOYEVA MUBORAK MAXAMADAMIN QIZI**
Farmatsevtika faoliyati to'g'risidagi qonunchilikni buzganlik uchun fuqarolik-huquqiy javobgarlik institutini takomillashtirish masalalari

73 **RAXIMOVA DILOROM XAITBAYEVNA**
Fuqarolik huquqida benefitsiar mol-mulk tushunchasi, mazmuni va turlari

82 **BEG'AMOV MUXRIDDIN KAMOLIDDIN O'G'LI**
Ta'lim davlat-xususiy sheriklik shartnomalarida sifat majburiyatlari: huquqiy kolliziya va adjudikatsiya masalalari

90 **HOSHIMOVA YULDUZXON OLIMJONOVNA**
Hammaga ma'lum tovar belgilari muhofazasi: O'zbekiston qonunchiligining TRIPS standartlariga muvofiqligi

99 **ISAYEV MIRJON ZAMIROVICH**
O'zbekistonda intellektual mulk himoyasining huquqiy mexanizmlarini rivojlantirish

12.00.08 – JINOYAT HUQUQI. JINOYAT-IJROIYA HUQUQI

109 **NODIROV MUZAFFAR AXMADOVICH, USMONOV IBROHIM ALISHER O'G'LI**
O'zbekistonda kiberjinoyatlarning rivojlanishi hamda ularni tergov qilish muammolari

121 **FAYZULLAYEV ASLBEK ULUG'BEK O'G'LI**
Mulkni qasddan nobud qilish yoki unga zarar yetkazish jinoyatining javobgarlikni og'irlashtiruvchi belgilari

12.00.09 – JINOYAT PROTSESSI. KRIMINALISTIKA, TEZKOR-QIDIRUV HUQUQ VA SUD EKSPERTIZASI

133 **RAXIMOVA ULZANA XAMIDULLAYEVNA**
Xorijiy davlatlar jinoyat protsessida hay'at a'zolari sudi instituti va uni O'zbekiston Respublikasida joriy etish istiqbollari

12.00.10 – XALQARO HUQUQ

143 **YUNUSOV XAYDARALI MURATOVICH**
Yangi O‘zbekistonning xalqaro huquqiy tashabbuslari

155 **RASBERGENOVA SARBINAZ ALISHEROVNA, TURSUNMURODOV KOMRON TURGUN O‘G‘LI**
Davlat suvereniteti va yuqori balandlikdagi platforma stansiyalarining (HAPS) huquqiy rejimi

166 **QAHRAMONOVA AZIZA ULUG‘BEK QIZI**
Zo‘ravonlikdan jabrlangan bolalarning huquqlarini himoya qilish bo‘yicha xalqaro-huquqiy mexanizmlar hamda milliy qonunchilikni takomillashtirish masalalari

176 **ABDUSALOMOVA DURDONAXON G‘ANIJON QIZI**
Transchegaraviy ta’sir turlari va ularning xalqaro huquqdagi normativ-huquqiy tasnifi

184 **SHUKUROVA KAMILLA TIMUROVNA**
JSTning umumiy istisnolaridagi “zarurat” testi: rivojlanayotgan mamlakatlar uchun isbotlash yukining asimmetriyasi

12.00.14 – HUQUQBUZARLIKLAR PROFILAKTIKASI. JAMOAT XAVFSIZLIGINI TA’MINLASH. PROBATSIYA FAOLIYATI

194 **XO‘JAMBERDIYEV FARRUX KOMILOVICH**
Xitoy Xalq Respublikasida jamoat xavfsizligini ta’minlashning institutsional-huquqiy modeli: O‘zbekiston Respublikasi uchun moslashtirish imkoniyatlari

E-ISSN 2181-1148
ISSN 2181-919X

СОДЕРЖАНИЕ

12.00.01 – ТЕОРИЯ И ИСТОРИЯ ГОСУДАРСТВА И ПРАВА. ИСТОРИЯ ПРАВОВЫХ УЧЕНИЙ

11 **АХМЕДШАЕВА МАВЛЮДА АХАТОВНА**
Тенденции развития форм (источников) права: историко-теоретический подход

22 **ШОКИРОВА-ИНОМЖОНОВА МАШХУРАХОН ГАЙРАТЖОН КИЗИ**
Отличительные особенности принципов справедливости и социальной справедливости: теоретико-правовой анализ

12.00.03 – ГРАЖДАНСКОЕ ПРАВО. ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЕ ПРАВО. СЕМЕЙНОЕ ПРАВО. МЕЖДУНАРОДНОЕ ЧАСТНОЕ ПРАВО

31 **ЯКУБОВА ИРОДА БАХРАМОВНА**
Национальные и международные механизмы совершенствования правовой охраны компьютерных программ в авторском праве

41 **МАМАНАЗАРОВ САРДОР ШУХРАТОВИЧ**
Лицензионные договоры в сфере биотехнологий: вопросы совершенствования национального законодательства

53 **ТУЙЧИЕВ ФАРРУХ АБДУМАЖИТОВИЧ**
Сущность системы финансирования арбитражных споров третьими лицами: средство обеспечения доступа к правосудию или коммерциализация споров?

63 **АСКАРОВ ЖАЛОЛИДДИН ТУЙЧИЕВИЧ, ОКБОЕВА МУБОРАК МАХАМАДАМИН КИЗИ**
Вопросы совершенствования института гражданско-правовой ответственности за нарушение законодательства о фармацевтической деятельности

73 **РАХИМОВА ДИЛОРОМ ХАИТБАЕВНА**
Понятие, содержание и виды бенефициарной собственности в гражданском праве

82 **БЕГАМОВ МУХРИДДИН КАМОЛИДДИН УГЛИ**
Обязательства по обеспечению качества в соглашениях о государственно-частном партнёрстве в сфере образования: вопросы правовых коллизий и аджудикации

90 **ХОШИМОВА ЮЛДУЗХОН ОЛИМЖОНОВНА**
Охрана общеизвестных товарных знаков: соответствие законодательства Узбекистана стандартам соглашения ТРИПС

99 **ИСАЕВ МИРЖОН ЗАМИРОВИЧ**
Развитие правовых механизмов защиты интеллектуальной собственности в Узбекистане

12.00.08 – УГОЛОВНОЕ ПРАВО. УГОЛОВНО-ИСПОЛНИТЕЛЬНОЕ ПРАВО

109 **НОДИРОВ МУЗАФФАР АХМАДОВИЧ, УСМОНОВ ИБРОХИМ АЛИШЕР УГЛИ**
Развитие киберпреступности в Узбекистане и проблемы её расследования

121 **ФАЙЗУЛЛАЕВ АСЛБЕК УЛУГБЕК УГЛИ**
Отягчающие ответственность признаки преступления, связанного с умышленным уничтожением или повреждением имущества

12.00.09 – УГОЛОВНЫЙ ПРОЦЕСС. КРИМИНАЛИСТИКА, ОПЕРАТИВНО-РОЗЫСКНОЕ ПРАВО И СУДЕБНАЯ ЭКСПЕРТИЗА

133 **РАХИМОВА УЛЬЗАНА ХАМИДУЛЛАЕВНА**
Институт суда присяжных в уголовном судопроизводстве зарубежных стран и перспективы его внедрения в Республике Узбекистан

12.00.10 – МЕЖДУНАРОДНОЕ ПРАВО

143 **ЮНУСОВ ХАЙДАРАЛИ МУРАТОВИЧ**
Международно-правовые инициативы Нового Узбекистана
155 **РАСБЕРГЕНОВА САРБИНАЗ АЛИШЕРОВНА, ТУРСУНМУРОДОВ КОМРОН ТУРГУН УГЛИ**
Суверенитет государства и правовой режим высотных платформенных станций (HAPS)
166 **КАХРАМОНОВА АЗИЗА УЛУГБЕК КИЗИ**
Международно-правовые механизмы защиты прав детей, пострадавших от насилия, и вопросы совершенствования национального законодательства
176 **АБДУСАЛОМОВА ДУРДОНАХОН ГАНИЖОН КИЗИ**
Виды трансграничного воздействия и их нормативно-правовая классификация в международном праве
184 **ШУКУРОВА КАМИЛЛА ТИМУРОВНА**
Тест «необходимости» в общих исключениях ВТО: асимметрия бремени доказывания для развивающихся стран

12.00.14 – ПРЕДУПРЕЖДЕНИЕ ПРЕСТУПНОСТИ. ОБЕСПЕЧЕНИЕ ОБЩЕСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ. ПРОБАЦИОННАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ

194 **ХУЖАМБЕРДИЕВ ФАРРУХ КОМИЛОВИЧ**
Институционально-правовая модель обеспечения общественной безопасности Китайской Народной Республики: возможности адаптации для Республики Узбекистан

E-ISSN 2181-1148
ISSN 2181-919X

CONTENTS

12.00.01 – THEORY AND HISTORY OF STATE AND LAW. HISTORY OF LEGAL DOCTRINES

11 **AKHMEDSHAEVA MAVLYUDA AKHATOVNA**
Trends in the development of forms (sources) of law: a historical and theoretical approach

22 **SHOKIROVA-INOMJONOVA MASHKHURAKHON GAYRATJON KIZI**
Different aspects of the principles of justice and social justice: theoretical and legal analysis

12.00.03 – CIVIL LAW. BUSINESS LAW. FAMILY LAW. INTERNATIONAL PRIVATE LAW

31 **YAKUBOVA IRODA BAHRAMOVNA**
National and international mechanisms for improving the legal protection of computer programs in copyright

41 **MAMANAZAROV SARDOR SHUKHRATOVICH**
License agreements in the biotechnology sector: issues of improving national legislation

53 **TUYCHIEV FARRUH ABDUMAJITOVICH**
Third-party funding of arbitral disputes: a means of access to justice or the commercialization of disputes?

63 **ASKAROV JALOLIDDIN TUYCHIEVICH, OQBOEVA MUBORAK MAKHAMADAMIN KIZI**
Issues of improving the institute of civil-legal liability for violation of legislation on pharmaceutical activities

73 **RAKHIMOVA DILOROM KHAITBAYEVNA**
The concept, essence, and types of beneficial ownership in civil law

82 **BEGAMOV MUKHRIDDIN KAMOLIDDIN UGLI**
Quality obligations in education PPP contracts: legal collisions and adjudication issues

90 **HOSHIMOVA YULDUZKHON OLIMJONOVNA**
Protection of known trademarks: compliance of Uzbekistan's legislation with TRIPS standards

99 **ISAEV MIRJON ZAMIROVICH**
Development of legal mechanisms for the protection of intellectual property in Uzbekistan

12.00.08 – CRIMINAL LAW. CRIMINAL-EXECUTIVE LAW

109 **NODIROV MUZAFFAR AKHMADOVICH, USMONOV IBROHIM ALISHER UGLI**
The development of cybercrime in Uzbekistan and problems of their investigation

121 **FAYZULLAEV ASLBEK ULUGBEK UGLI**
Aggravating circumstances of the crime of intentional destruction or damage to property

12.00.09 – CRIMINAL PROCEEDINGS. FORENSICS, INVESTIGATIVE LAW AND FORENSIC EXPERTISE

133 **RAKHIMOVA ULZANA KHAMIDULLAEVNA**
The institution of jury trial in criminal proceedings of foreign countries and prospects for its implementation in the Republic of Uzbekistan

12.00.10 – INTERNATIONAL LAW

143 **YUNUSOV KHAYDARALI MURATOVICH**
International legal initiatives of New Uzbekistan

155 **RASBERGENOVA SARBINAZ ALISHEROVNA, TURSUNMURODOV KOMRON TURGUN UGLI**
State sovereignty and the legal regime of high-altitude platform stations (HAPS)

166 **KAHRAMONOVA AZIZA ULUGBEK KIZI**
International legal mechanisms for the protection of the rights of children victims of violence and issues of improving national legislation

176 **ABDUSALOMOVA DURDONAKHON GANIJON KIZI**
Types of transboundary impacts and their normative-legal classification in international law

184 **SHUKUROVA KAMILLA TIMUROVNA**
The “necessity” test in WTO general exceptions: asymmetry of the burden of proof for developing states

12.00.14 – CRIME PREVENTION. ENSURING PUBLIC SAFETY. PROBATION ACTIVITY

194 **KHUJAMBERDIEV FARRUKH KOMILOVICH**
The institutional and legal model for ensuring public security in the People’s Republic of China: opportunities for adaptation in the Republic of Uzbekistan

Kelib tushgan / Получено / Received: 12.05.2026
Qabul qilingan / Принято / Accepted: 01.06.2026
Nashr etilgan / Опубликовано / Published: 07.07.2026

DOI: https://dx.doi.org/10.51788/tsul.rols.2026.10.SI./ZPLF9003
UDC: 343.7(045)(575.1)

MULKNI QASDDAN NOBUD QILISH YOKI UNGA ZARAR YETKAZISH JINOYATINING JAVOBGARLIKNI OG'IRLASHTIRUVCHI BELGILARI

Fayzullayev Aslbek Ulug'bek o'g'li,
Toshkent davlat yuridik universiteti
mustaqil izlanuvchisi
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-8820-1007
e-mail: Aslbekf@mail.ru

Annotatsiya. *Mazkur maqolada O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksining 173-moddasida nazarda tutilgan mulkni qasddan nobud qilish yoki unga zarar yetkazish jinoyatining javobgarlikni og'irlashtiruvchi belgilari ilmiy-huquqiy jihatdan tahlil qilingan. Xususan, millatlararo yoki irqiy adovat hamda diniy taassublar zamirida sodir etish, atrofdagilar uchun xavfli usuldan foydalanish, ko'p miqdorda zarar yetkazish, shuningdek, xizmat yoki fuqarolik burchini bajarishi munosabati bilan shaxsning yoxud uning yaqin qarindoshlarining mulkiga tajovuz qilish hamda uyushgan guruh manfaatlarini ko'zlab sodir etish kabi kvalifikatsiyalovchi holatlarning mazmun-mohiyati ochib berilgan. Shuningdek, ushbu belgilarning jinoyatni kvalifikatsiya qilishdagi ahamiyati, sud-tergov amaliyotida uchraydigan ayrim muammolar hamda ularni bartaraf etish yuzasidan ilmiy taklif va tavsiyalar ilgari surilgan. Tadqiqot natijalari mazkur jinoyatni boshqa turdosh jinoyatlardan farqlash, jinoyat-huquqiy normalarni bir xil qo'llash amaliyotini shakllantirish, sud-tergov organlari faoliyatida yuzaga kelayotgan ayrim muammolarni bartaraf etish hamda mulk daxlsizligini ta'minlashning samarali huquqiy mexanizmlarini rivojlantirishda muhim nazariy va amaliy ahamiyat kasb etadi. Ushbu tadqiqot kelgusidagi ilmiy izlanishlar uchun metodologik asos bo'lib xizmat qiladi hamda huquqni qo'llash amaliyoti vakillari, ilmiy tadqiqotchilar va yuridik soha mutaxassislari uchun muhim ilmiy-amaliy tavsiyalarni o'z ichiga oladi.*

Kalit so'zlar: *mulkni qasddan nobud qilish, javobgarlikni og'irlashtiruvchi holatlar, ko'p miqdorda zarar, atrofdagilar uchun xavfli usul, diniy taassub, irqiy adovat, millatlararo nizolar, uyushgan guruh, jinoyat-huquqiy tahlil*

ОТЯГЧАЮЩИЕ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ПРИЗНАКИ ПРЕСТУПЛЕНИЯ, СВЯЗАННОГО С УМЫШЛЕННЫМ УНИЧТОЖЕНИЕМ ИЛИ ПОВРЕЖДЕНИЕМ ИМУЩЕСТВА

Файзуллаев Аслбек Улугбек угли,
самостоятельный соискатель
Ташкентского государственного юридического университета

Аннотация. *В данной статье с научно-правовой точки зрения анализируются квалифицирующие признаки преступления, предусмотренного статьёй 173 Уголовного кодекса Республики Узбекистан, выражающегося в умышленном уничтожении или повреждении имущества. В частности, раскрываются содержание и сущность таких квалифицирующих обстоятельств, как совершение преступления на почве межнациональной или расовой вражды либо религиозного фанатизма, использование способа, опасного для окружающих, причинение ущерба в крупном размере, а также посягательство на имущество лица либо его близких родственников в связи с исполнением им служебного или гражданского долга, а равно совершение деяния в интересах организованной группы. Кроме того, рассматриваются значение указанных признаков для квалификации преступления, отдельные проблемы, возникающие*

в судебно-следственной практике, а также предложены научные рекомендации и предложения по их устранению. Результаты исследования имеют важное теоретическое и практическое значение для отграничения данного преступления от смежных составов преступлений, формирования единообразной практики применения уголовно-правовых норм, устранения отдельных проблем в деятельности судебно-следственных органов, а также совершенствования эффективных правовых механизмов обеспечения неприкосновенности собственности. Данное исследование служит методологической основой для дальнейших научных изысканий и содержит важные научно-практические рекомендации для представителей правоприменительной практики, научных исследователей и специалистов в области права.

Ключевые слова: *умышленное уничтожение имущества, квалифицирующие обстоятельства, крупный размер ущерба, опасный для окружающих способ, религиозный фанатизм, расовая вражда, межнациональная вражда, организованная группа, уголовно-правовой анализ*

AGGRAVATING CIRCUMSTANCES OF THE CRIME OF INTENTIONAL DESTRUCTION OR DAMAGE TO PROPERTY

Fayzullaev Aslbek Ulugbek ugli,
Independent Researcher at Tashkent State University of Law

Abstract. *This article provides a scientific and legal analysis of the aggravating signs of the crime of intentional destruction or damage to property provided for in Article 173 of the Criminal Code of the Republic of Uzbekistan. In particular, the essence of qualifying circumstances such as committing on the basis of interethnic or racial enmity and religious prejudice, using a method dangerous to others, causing large-scale damage, as well as encroaching on the property of a person or their close relatives in connection with the performance of official or civic duty, and committing in the interests of an organized group is revealed. Scientific proposals and recommendations have also been put forward regarding the significance of these features in the qualification of a crime, certain problems encountered in judicial and investigative practice, and their elimination. The results of the study are of great theoretical and practical importance in differentiating this crime from other similar crimes, forming the practice of uniform application of criminal law norms, eliminating certain problems arising in the activities of judicial and investigative bodies, and developing effective legal mechanisms to ensure the inviolability of property. This study serves as a methodological basis for future scientific research and contains important scientific and practical recommendations for representatives of law enforcement practice, researchers, and legal specialists.*

Keywords: *intentional destruction of property, aggravating circumstances, large-scale damage, method dangerous to others, religious fanaticism, racial enmity, interethnic conflicts, organized group, criminal law analysis*

Kirish

Oʻzbekiston Respublikasi JK 173-moddasi ikkinchi va uchinchi qismlarida mulkni qasddan nobud qilish yoki unga zarar yetkazish uchun jazoni ogʻirlashtiruvchi holatlarga jinoiy javobgarlik belgilangan, ular quyidagilardan iborat: a) millatlararo yoki irqiy adovat yoxud diniy taassublar zamirida; b) atrofdagilar uchun xavfli usulda; v) koʻp miqdorda zarar yetkazgan holda sodir etilgan boʻlsa; uchinchi qismiga koʻra: a) xizmat yoki fuqarolik burchini bajarishi munosabati bilan shaxsning yoki uning yaqin qarindoshlarining mulkiga nisbatan; b) uyushgan guruh va uning manfaatlarini koʻzlab sodir etilgan boʻlsa (Republic of Uzbekistan, 2026).

Mazkur jinoyat tarkibining alohida ogʻirlashtiruvchi belgilarini toʻgʻri aniqlash jinoyatni huquqiy baholash, ijtimoiy xavflilik darajasini belgilash hamda adolatli jazo tayinlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bois ushbu belgilarni bir-biridan farqlash, ularni boshqa turdosh jinoyatlar kvalifikatsiyasidan ajratish, shuningdek, sud-tergov amaliyotida yuzaga kelayotgan muammolarni aniqlash va ularning yechimlarini ishlab chiqish jinoyat qonunchiligini takomillashtirish nuqtayi nazaridan ham dolzarb ahamiyatga ega. Keling mazkur qilmishning jinoyat qonunida belgilangan ogʻirlashtiruvchi holatlarining har birini alohida tartibda ilmiy-yuridik jihatdan tahlil qilib chiqsak.

Metodlar

Mazkur tadqiqot mulkni qasddan nobud qilish yoki unga zarar yetkazish jinoyatining javobgarlikni og'irlashtiruvchi belgilarini ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan kompleks o'rganishga qaratilgan bo'lib, unda tizimli tahlil, qiyosiy-huquqiy yondashuv hamda normativ-huquqiy manbalarni tahlil qilish metodlaridan foydalanildi. Tizimli tahlil usuli Jinoyat kodeksining 173-moddasi tarkibiy elementlari, xususan, kvalifikatsiyalovchi va og'irlashtiruvchi belgilar o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni aniqlash, ularning jinoyat tarkibi tizimidagi o'rnini belgilash hamda ijtimoiy xavflilik darajasiga ta'sirini ochib berish imkonini berdi. Qiyosiy-huquqiy metod orqali milliy jinoyat qonunchiligi normalari, sud-tergov amaliyoti materiallari hamda ayrim xorijiy davlatlar tajribasida mulkka qarshi jinoyatlarning og'irlashtiruvchi holatlarini tartibga solish yondashuvlari o'zaro solishtirildi. Bu esa mazkur jinoyat tarkibini takomillashtirish bo'yicha ilmiy asoslangan xulosalar chiqarishga xizmat qildi. Normativ-huquqiy hujjatlarni tahlil qilish metodi esa Jinoyat kodeksining tegishli normalarini, xususan, 173-modda doirasida nazarda tutilgan og'irlashtiruvchi belgilarni amaldagi qonunchilik kontekstida talqin qilish, ularning huquqiy mazmunini aniqlash hamda sud amaliyotida qo'llash xususiyatlarini yoritish imkonini berdi.

Natijalar

Tadqiqot davomida O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksining 173-moddasida nazarda tutilgan mulkni qasddan nobud qilish yoki unga zarar yetkazish jinoyatining og'irlashtiruvchi belgilari kompleks tahlil qilindi. Olingan natijalarga ko'ra ushbu jinoyatning kvalifikatsiyasi bevosita og'irlashtiruvchi holatlarning to'g'ri aniqlanishiga bog'liq bo'lib, ular jinoyatning ijtimoiy xavflilik darajasini sezilarli darajada oshiradi**.**

O'zbekiston Respublikasi Oliy sudining tushuntirishga ko'ra, millatlararo yoki irqiy adovat yoxud diniy taassublar zamirida deganda boshqa millatga, irqqa mansub shaxsga; uning turmush tarziga; madaniyatiga; urf-odatlariga; oila tutumiga nisbatan g'ayirlik yoki nafrat tuyg'ulari bilan yoxud millatlararo, irqlararo adovat yoki nifoq solish maqsadi tushunilsa, diniy taassublar zamirida jabrlanuvchining diniy e'tiqodi bilan bog'liq holda, ko'pincha, muayyan bir konfessiyaning qadr-qimmatini kamsitish; diniy adovat yoki nifoq keltirib chiqarish maqsadi tushuniladi (Plenum of the Supreme Court of the Republic of Uzbekistan, 2004).

Qonun chiqaruvchi diniy taassublar deganda diniy fanatizmga asoslangan g'oyalarga ishonish, ularga kundalik hayotda og'ishmay amal qilishda, boshqa dinga e'tiqod qiluvchilar va boshqacha fikrlovchilarga nisbatan murosasizlikda namoyon bo'ladigan xohish-istaklarni tushunmoq lozim deb izohlaydi.

U. Zakirova tadqiqotlarida bugungi globallashuv jarayonida milliy, diniy, irqiy bag'rikenglik muammosi jahon hamjamiyati davlatlari uchun g'oyat dolzarb masalalardan biri ekanligi, turli millatlar, irqlar, dinlar o'rtasidagi, hatto, arzimas sabab bilan bo'ladigan mojarolar ham davlatlar o'rtasidagi munosabatlarga jiddiy ta'sir ko'rsatishini inobatga olib, milliy, diniy, irqiy adovat motivlari bilan sodir etilgan jinoyatlarning ijtimoiy xavfliligi yuqoriligi ta'kidlangan. Shu sababli ham adovat va nafrat motivlari bilan sodir etiladigan jinoyatlar har doim aybni, jazoni og'irlashtiruvchi holat sifatida baholanadi (Zakirova, 2023).

M. Rustamboyev bu borada shunday degan: “Millatlararo yoki irqiy adovatni nafaqat shaxsning muayyan millat yoki irqqa tegishliligi bilan, shuningdek, insoniyat faoliyatining turli sohalarida aks etuvchi o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lgan turli xil madaniyat, ijtimoiy va boshqa guruhlarga (qabila, urug') tegishliligi bilan ham ifodalash mumkin” (Rustamboyev, 2018). A. Otajonov, Sh. Ikramov va boshqa olimlar fikriga ko'ra “milliy yoki irqiy adovat”, “millatlararo yoki irqiy adovat” yoki “milliy, irqiy, diniy yoki ijtimoiy kamsitish” deganda boshqa millatga, irqqa mansub shaxsga, uning turmush tarziga, madaniyatiga, urf-odatlariga, oila tutumiga nisbatan g'ayirlik yoki nafrat tuyg'ulari yoxud millatlararo, irqlararo adovat yoki nifoq solish kabi maqsadning mavjudligi tushuniladi (Ikramov et al., 2016) deb izohlaydi.

Mulkni qasddan nobud qilish yoki unga zarar yetkazishni millatlararo yoki irqiy adovat yoxud diniy taassublar zamirida sodir etish subyektiv tomoniga ko'ra og'irlashtiruvchi holat hisoblanadi. Bu jinoyat subyektiv tomonining fakultativ belgisi hisoblanadi va qilmishni kvalifikatsiya

qilishga bevosita ta'sir qiladi. Sud amaliyoti tahlili shuni ko'rsatadiki, O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksining 173-moddasi 2-qismi "a" bandi nazariy jihatdan muhim bo'lishiga qaramay, amaliyotda deyarli qo'llanilmaydi. Bu holat mazkur normaning ahamiyatsizligi bilan emas, balki unda nazarda tutilgan motivni isbotlash murakkabligi hamda jinoyat-huquqiy normalar raqobati bilan izohlanadi.

Jinoyat kodeksining 56-moddasi irqiy yoki milliy dushmanlik yoxud adovat zamirida jinoyat sodir etish jazoni og'irlashtiruvchi holatda biri sifatida ko'rsatilgan. JK ayrim moddalarida og'irlashtiruvchi holat sifatida irqiy yoki milliy dushmanlik yoxud adovat zamirida jinoyat sodir etish to'g'ridan to'g'ri nazarda tutilgan, biroq ular turli atamalar orqali ifodalangani sababli qilmishni kvalifikatsiya qilishda qiyinchiliklarni keltirib chiqarmoqda.

Masalan:

– JK 97-modda 2-qismi "k" bandida "*milliy yoki irqiy adovat zamirida*";

– JK 104-modda 2-qismi "j" bandi, JK 105-modda 2-qismi "j" "*millatlararo yoki irqiy adovat zamirida*";

– JK 97-modda 2-qismi "m" bandi, JK 104-modda 2-qismi "z" bandi, JK 105-modda 2-qismi "z" bandi, JK 109-modda 2-qismi "a" bandi, JK. 126-1 5-6 qismi "d" bandi "*diniy taassublar zamirida*";

– 173-modda 2-qismi "a" bandi "*millatlararo yoki irqiy adovat yoxud diniy taassublar zamirida*";

– JK 235-modda 2-qismi "b" bandi "*milliy, irqiy, diniy yoki ijtimoiy kamsitish zamiriga asoslangan har qanday sabab bo'yicha*" kabi atamalar qo'llanilgan.

O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi Plenumining 2004-yil 24-sentabrdagi 13-sonli "Qasddan odam o'ldirishga oid ishlar bo'yicha sud amaliyoti to'g'risida"gi qarorida *"milliy yoki irqiy adovat zamirida"* tushunchasiga: "Boshqa millatga, irqqa mansub shaxsga, uning turmush tarziga, madaniyatiga, urf-odatlariga, oila tutumiga nisbatan g'ayirlik yoki nafrat tuyg'ulari bilan yoxud millatlararo, irqlararo adovat yoki nifoq solish", – deb tushuntirish berilgan (Plenum of the Supreme Court of the Republic of Uzbekistan, 2004), lekin "*irqiy yoki milliy dushmanlik yoxud adovat zamirida*" iborasiga jinoyat qonunchiligimizda ta'rif mavjud emas.

Jinoyat qonunida turli iboralarning qo'llanilishi ular uchun jinoiy-huquqiy ta'riflarni ishlab chiqishni taqozo etadi. Qonunchilikda "milliy dushmanlik", "milliy adovat", "millatlararo adovat", "milliy kamsitish", "irqiy adovat" iboralarining yagona huquqiy ta'rifi mavjud emas.

U. Zakirova jinoyat qonunchiligi normalarini unifikatsiya qilish maqsadida *"milliy yoki irqiy adovat zamirida", "diniy taassublar zamirida", "millatlararo yoki irqiy adovat zamirida"* kabi turli yondashuvdagi atamalarni yagona *"milliy, irqiy, etnik yoki diniy adovat yoxud nafrat zamirida"* degan atamaga (Zakirova, 2023) almashtirishni taklif etadi.

X. Abzalova ilmiy tadqiqotlarida 97-modda 3-qismini "*milliy, siyosiy, mafkuraviy yoki irqiy adovat yoxud diniy taassublar zamirida*" deb nomlashni taklif etadi (Abzalova, 2020).

Shuningdek U. Zakirova jinoyat kodeksida adovat, dushmanlik, taassub kabi atamalarni qo'llashda yagona yondashuvning mavjud emasligi ta'kidlab, qonun chiqaruvchi milliy, irqiy, diniy adovat, taassub, dushmanlik motivlarini qaysi mezonlarga ko'ra differensiatsiya qilganligi tushunarsiz ekanligiga to'xtaladi, mazkur motivlarni unifikatsiya qilish (birxillashtirish) taklif etadi.

Biz ham yuqoridagi olimlarini fikrlariga qo'shilgan holda, huquqni qo'llash amaliyotini birxillashtirish va sud-tergov organlariga qulaylik yaratish maqsadida JK 56-moddasi 2-qismi "j" bandini "milliy, irqiy, ijtimoiy adovat yoki diniy taassublar zamirida" tarzida nomlash va ushbu iborasini JK Maxsus qismi normalaridagi barcha holatlarga nisbatan bir xilda ishlatish maqsadida JK tegishli moddalariga o'zgartishlar kiritish lozim deb hisoblaymiz.

Shuningdek, U. Zakirova JK Maxsus qismida garchi milliy, irqiy, diniy adovat birga bir qismlarda, bandlarda ko'rsatilgan bo'lsa-da, har bir jinoyat doirasida faqat aniqlangan va isbot qilingan jinoyat motivi bo'yicha qilmish kvalifikatsiya qilinishi va aybdor shaxs tomonidan sodir etilgan jinoyatda qancha jinoyat motivi ko'p bo'lsa, jazo ham shuncha og'ir sanksiya doirasida tayinlanishi deb zarur hisoblaydi.

O'zbekiston Respublikasi JK 173-moddasi ikkinchi qismi "b" bandida keltirilgan mulkni

E-ISSN 2181-1148
ISSN 2181-919X

qasddan nobud qilish yoki unga zarar yetkazish atrofdagilar uchun xavfli usulda sodir etilsa, jazoni og'irlashtiruvchi holat hisoblanadi. M. Rustamboyev atrofdagilar uchun xavfli usulda deganda, mol-mulkni nobud qilish yoki unga zarar yetkazishga qaratilgan harakatlarni sodir etishda katta tabiiy ofat va vayronalik yuz berishi xavfini keltirib chiqarish va insonlarning qurbon bo'lishi, inson sog'lig'i uchun xavfli holatning vujudga kelishiga sabab bo'luvchi usullardan foydalanish tushuniladi deb yozadi (Rustamboyev, 2018). A. Otajonov atrofdagilar uchun chinakam xavf tug'diruvchi usul deb izohlaydi.

Qonun chiqaruvchi Jinoyat kodeksi 56-moddasida ko'pchilik uchun xavfli bo'lgan usulda jinoyat sodir etishni jazoni og'irlashtiruvchi holat deb hisobga oladi va unga o't qo'yish, portlatish, suv bostirish va odamlar halok bo'lishi yoki ko'p miqdorda zarar yetkazish xavfini tug'diradigan boshqa usullar deb ta'riflaydi. JK 97-modda 2-qismi "d" bandi, JK 156-modda 3-qismi "a" bandlarida "boshqa shaxslarning hayoti uchun xavfli bo'lgan usulda" atamasi qo'llanilgan, Oliy sudi Plenumining 2004-yil 24-sentabrdagi 13-sonli qarorida *"boshqa shaxslar hayotiga ham chinakam xavf tug'diruvchi usul"* deb odamlar gavjum joylarda o'q otish, portlatish, o't qo'yish, jabrlanuvchidan o'zga odamlar ham foydalanadigan suvni va ovqatni zaharlash, gaz vositasida bo'g'ish va h.k.lar tushuniladi

1-jadval

Jinoyat sodir etishdagi xavfli usullarning turlari, huquqiy asoslari va ta'rifi

Nomlanishi	Qo'llangan norma	Ta'rifi	Ta'rif manbasi
Ko'pchilik uchun xavfli bo'lgan usulda	JK 56-m 1-qismi "e" bandi	o't qo'yish, portlatish, suv bostirish va odamlar halok bo'lishi yoki ko'p miqdorda zarar yetkazish xavfini tug'diradigan boshqa usullar	JK 8-bo'limning o'n yettinchi xatboshi
Atrofdagilar uchun xavfli usulda	JK 173-modda 2-qismi "b" bandi 229-5-modda 4-qismi	katta tabiiy ofat va vayronagarchilik yuz berishi xavfini keltirib chiqarish va insonlarning qurbon bo'lishi, inson sog'lig'i uchun xavfli holatning vujudga kelishiga sabab bo'luvchi usullar	M. Rustamboyev
Boshqa shaxslarning hayoti uchun xavfli bo'lgan usulda	JK 97-modda 2-qismi "d" bandi, JK 156-modda 3-qismi "a" bandi	boshqa shaxslar hayotiga ham chinakam xavf tug'diruvchi usul (masalan, *odamlar gavjum joylarda o'q otish, portlatish, o't qo'yish, jabrlanuvchidan o'zga odamlar ham foydalanadigan suvni va ovqatni zaharlash, gaz vositasida bo'g'ish* va h.k.)	Oliy sud Plenumining 2004-yil 24-sentabrdagi 13-sonli qarorining 13-bandi

Jinoyat sodir etish usulini noto'g'ri aniqlash muayyan jinoyatning zaruriy yoki tasnifiy belgisi bo'lsa, hukmni o'zgartirish uchun asos bo'ladi (Niyozova, 2022).

F. Xudaykulov "ko'pchilik uchun xavfli usul" iborasini barcha holatlarga nisbatan bir xilda ishlatish va jinoyat qonunchiligi normalarini unifikatsiya qilishni taklif etadi (Khudaykulov, 2024).

Ko'pchilik uchun xavfli bo'lgan usulda mulkni qasddan nobud qilish yoki unga zarar yetkazishni sodir etish jinoyat tarkibini obyektiv tomoniga ko'ra og'irlashtiruvchi holat hisoblanadi. Bu jinoyat obyektiv tomonining fakultativ belgisi hisoblanadi va qilmishni kvalifikatsiya qilishga bevosita ta'sir qiladi. Sud amaliyoti tahlili shuni ko'rsatadiki, O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksining 173-moddasi 2-qismi "b" bandi bo'yicha sodir etilayotgan jinoyatlarning 50 foizdan ortiq qismi atrofdagilar uchun xavfli bo'lgan usulda sodir etiladi. Deyarli 90 foiz holatlarda

ushbu jinoyat oʻt qoʻyish, boshqa holatlarda buzish, sindirish kabi usullarda sodir etilishi kuzatiladi.

Oʻzgalar mulkini oʻt qoʻyish yoʻli bilan nobud qilish yoki unga zarar yetkazishning keng tarqalganligi, ushbu usulning yuqori darajadagi xavfliligi va uning ogʻir oqibatlarga olib kelishi inobatga olinib, qonun chiqaruvchi tomonidan bunday usul ogʻirlashtiruvchi holatlar sirasiga kiritilgan. A.I. Boytsov taʼkidlaganidek, oʻt qoʻyish har doim oʻzganing mulkini nobud qilish yoki zarar yetkazishning xavfli usullaridan biri sifatida eʼtirof etib kelingan (Boytsov, 2002).

Oʻzganing mulkini nobud qilish yoki unga zarar yetkazishning ijtimoiy xavfliligi nafaqat usulning oʻzi, balki jinoyat sodir etilgan joy bilan ham belgilanadi. Agar yongʻin yuzaga kelish ehtimoli mavjud boʻlmasa, yaʼni yonish nazorat ostida boʻlsa mulkni nobud qilish usuli umumiy xavfli deb hisoblanmaydi.

Shundan kelib chiqib, olovdan foydalanib ayrim buyumlarni qasddan nobud qilish yoki zarar yetkazish, agar bu harakatlar uning boshqa obyektlarga tarqalishini va odamlar hayoti hamda sogʻligʻiga, shuningdek, oʻzgalarning mulkiga zarar yetkazish xavfini istisno qiluvchi sharoitlarda sodir etilgan boʻlsa, jabrlanuvchiga sezilarli zarar yetkazilgan taqdirda JK 173-moddasi 1-qismi boʻyicha kvalifikatsiya qilinishi lozim.

Masalan, JK 173-moddasi 1-qismi boʻyicha fuqaro X.ning harakatlari kvalifikatsiya qilingan boʻlib, u avtomobil yoʻli boʻyidagi dala hududida joylashgan fuqaro B.ga tegishli avtomobilni yoqib yuborgan.

Qonunda atrofdagilar uchun xavfli usulda mulkni nobud qilish yoki zarar yetkazishning yana bir usuli portlatish hisoblanadi. Mazkur usul qisqa vaqt ichida cheklangan hajmda katta miqdordagi energiyaning ajralib chiqish jarayonini anglatadi. Energiya ajralib chiqayotgan hajmni toʻldirib turgan modda portlash natijasida juda yuqori harorat va bosimga ega gazga aylanadi, bu esa atrof-muhitga taʼsir etib, uni harakatga keltiradi yoki buzadi, parchalashga olib keladi va hokazo holatlar keltirib chiqaradi.

Portlashning bir turi shundan iboratki, bunda energiya ajralishi moddaning oʻzida dastlab mavjud boʻlmaydi, balki tashqi manba taʼsirida yuzaga keltiriladi.

Yuridik adabiyotlarda taʼkidlanishicha, mol-mulkni "boshqa umumiy xavfli usul" bilan nobud qilish yoki zarar yetkazish – bu shunday harakat boʻlib, u shaxsga yoki begona mol-mulkka zarar yetkazish xavfini yuzaga keltiradi. Bunday usullarga buzish, sindirish, arralash, yirtib tashlash, choʻktirish, jonivorlarni oʻldirish yoki zaharlash (qishloq xoʻjaligi hayvonlari, boshqa hayvonlar), yoqish, kislota bilan eritish va hokazo kiradi, shuningdek, mulklarni shunday holatga keltirishni oʻz ichiga oladi. Bunda u oʻz foydali xususiyatlarini butunlay yoʻqotadi. Transport avariyalarini tashkil etish kabi harakatlar ham shu kategoriyaga kiradi (Borzenkov, 2011).

JK 8-boʻlimi atamalarining huquqiy maʼnosida koʻpchilik uchun xavfli boʻlgan usulga izoh berilgan boʻlib, unda "koʻp miqdorda zarar yetkazish xavfini tugʻdiradigan boshqa usullar" ham alohida qayd etilgan. Boshqa usul bilan koʻp miqdorda zarar yetkazish xavfini keltirib chiqarish ham koʻpchilik uchun xavfli boʻlgan usul deb baholanishi mumkin. Koʻp miqdorda zarar yetadigan koʻpchilik uchun xavfli har qanday boshqa usullar bilan jinoyat sodir etish jazoni ogʻirlashtiruvchi holat deb tushunishimiz mumkin.

JK 173-moddasi ikkinchi qismni "v" bandiga koʻra mulkni qasddan nobud qilish yoki unga zarar yetkazish jinoyati koʻp miqdorda zarar yetkazgan holda sodir etilsa ogʻirlashtiruvchi holat sifatida kvalifikatsiya qilinadi.

JK atamalarining huquqiy maʼnosi mazmuniga koʻra koʻp miqdor deganda bazaviy hisoblash miqdorining uch yuz baravaridan besh yuz baravarigacha boʻlgan miqdor tushuniladi.

Muhokama

Jinoyat obyekti boʻlgan mol-mulk qiymatini aniqlashda uning mulkdor tomonidan orttirilishi (sotib olinishi) holatlariga qarab jinoyat sodir etilgan paytdagi shartnomaviy, ulgurji, chakana, birja yoki bozor narxidan kelib chiqish lozim. Mol-mulkning narxi mavjud boʻlmaganda uning qiymati ekspert xulosasiga koʻra belgilanadi (Plenum of the Supreme Court of the Republic of Uzbekistan, 2016). Jinoyat obyekti boʻlgan mol-mulkning bozor bahosini aniqlashda ekspert "Baholash faoliyati toʻgʻrisida"gi Oʻzbekiston Respublikasi Qonuni, Oʻzbekiston Respublikasining Yagona milliy baholash standartiga rioya etishi lozim.

Jinoyat qonunida yetkazilgan zararning miqdori ham qilmishni kvalifikatsiya qilishga ta'sir qiladi. Og'irlashtiruvchi holat sifatida JK Maxsus qismi normasida to'g'ridan to'g'ri ko'rsatiladi.

Jinoyat kodeksida yetkazilgan zarar "ancha miqdor", "ko'p miqdorda", "juda ko'p miqdor" kabi turlarga bo'linadi. Uning tegishli moddalarida "ancha miqdorda" (JK 164-m. 2-q. "v" b., 166-m. 2-q. va. h.k.), "ko'p miqdorda" (JK 132-m. 2-q. "v" b., 164-m. 3-q. "b" b., 165-m. va. h.k.), "juda ko'p miqdorda" (JK 132-m. 3-q., 149-m. 2-q. "g" b., 149-1-m. 2-q. "d" b. va. h.k) zarar yetkazishning og'irlashtiruvchi holatlari belgilangan. JK qoidalariga muvofiq "ancha miqdor", "ko'p miqdor" va "juda ko'p miqdor" qiymati bazaviy hisoblash miqdoriga qarab aniqlandi.

2-jadval

Zarar miqdorlarining bazaviy hisoblash miqdoriga nisbatan tasnifi

Zarar turi	Baravari	Miqdori
Ancha miqdor	bazaviy hisoblash miqdorining yuz baravaridan uch yuz baravarigacha bo'lgan miqdor	41 million 200 mingdan 123 million 600 minggacha
Ko'p miqdor	bazaviy hisoblash miqdorining uch yuz baravaridan besh yuz baravarigacha bo'lgan miqdor	123 million 600 mingdan 206 milliongacha
Juda ko'p miqdor	bazaviy hisoblash miqdorining besh yuz baravari va undan ortiq bo'lgan miqdor	206 milliondan ortiq

Mazkur modda og'irlashtiruvchi holatlarining kamchiligi mulkni qasddan nobud qilish yoki unga zarar yetkazish natijasida yetkaziladigan juda ko'p miqdordagi zararlarni qamrab olmagan, shu sababli bunday oqibatlar uchun mazkur modda bo'yicha javobgarlik belgilanishi lozim. Sud-tergov amaliyotida bazaviy hisoblash miqdorining besh yuz baravaridan ortiq zarar yetkazish holatlari ham uchrab turibdi.

Sud amaliyotiga misol. "Sudlanuvchi A.T. turmush o'rtog'i X.G. bilan o'rtasidagi oilaviy kelishmovchilik zamirida qaynotasi M.Z. hamda qaynakalari M.X. va X.A. bilan 2024-yil 13-noyabr kuni yashash uyida o'zaro janjallashib, otasi Sh.A. hamda amakisi Sh.A.larni qasddan urib tan jarohati yetkazgani uchun Qumqo'rg'on tumani hududida joylashgan X.M.ga tegishli bo'lgan "D.A.S. Tex" oilaviy korxonasiga qarashli bo'lgan avtomobil ehtiyot qismlari sotiladigan savdo do'koni va u yerdagi yengil turdagi avtomashina ehtiyot qismlarini qasddan nobud qilish maqsadida eshiklarini sindirib, o'zi bilan birga olib kelgan benzin yoqilg'isini do'kon ichiga sepib, savdo do'koni va uning ichidagi ehtiyot qismlarini yoqib yuborib, X.M.ning 1 746 922 735 so'mlik mulkini nobud qilib zarar yetkazgan" (Kumkorgan district court on criminal cases, 2025).

Dastlabki tergov organi tomonidan sudlanuvchi A.T.ning jinoiy qilmish harakatlari O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi 173-moddasi 2-qismining "v" bandi bilan kvalifikatsiya qilingan. Lekin JK 173-moddasi 2-qismi "b" bandi "ko'p miqdor"da zarar yetkazilsa jinoiy javobgarlik keltirib chiqadi. "Ko'p miqdor" deganda bazaviy hisoblash miqdorining uch yuz baravaridan besh yuz baravarigacha bo'lgan miqdor tushuniladi. Jinoyat sodir etilgan vaqtda bazaviy hisoblash miqdori 375 ming so'mni tashkil etgan bo'lib, jinoyat oqibatida yetkazilgan zarar qiymati 112 million 500 mingdan – 187 million 500 ming so'mgacha bo'lsa ushbu qism bilan malakalanishi lozim. Ushbu jinoyat ishida yetkazilgan zarar miqdori 1 milliard 746 million bo'lib, "juda ko'p miqdor"ni tashkil etadi. Ammo dastlabki tergov organi JK 173-moddasida "juda ko'p miqdor"dagi kvalifikatsiya belgisi mavjud bo'lmaganligi sababli qilmishni JK 173-moddasi 2-qismi "b" bandi bilan kvalifikatsiya qilgan va sud ham sudlanuvchi A.T.ni JK 173-moddasi 2-qismi "b" bandi bilan aybli deb topib 2 yil 6 oy ozodlikdan mahrum qilish jazosi tayinlagan (ushbu qism bo'yicha eng og'ir jazo 3 yilgacha ozodlikdan mahrum qilish jazosi hisoblanadi). Sud jazo tayinlashda uning aybiga iqror va chin ko'ngildan pushaymon ekanligini, muqaddam sudlanmaganligini jazoni yengillashtiruvchi holat sifatida, jinoyatni g'araz va past niyatlarda sodir qilganligini og'irlashtiruvchi holat sifatida baholagan.

"Juda koʻp miqdorda" zarar yetkazish bilan sodir etiladigan jinoyatlar JK Maxsus qismi tegishli moddalarida ogʻirlashtiruvchi holat sifatida belgilanganligini inobatga olgan holda sud-tergov amaliyoti qilmishni toʻgʻri kvalifikatsiya qilishi uchun JK 173-moddani ikkinchi qismini quyidagicha "v" bandi bilan toʻldirish taklif etiladi.

V) "juda koʻp miqdorda zarar yetkazilgan boʻlsa".

Agar amaldagi JKga shunday mazmundagi qoʻshimcha kiritilsa, bir qator muhim jinoyat-huquqiy va amaliy natijalarga erishish mumkin boʻladi.

Birinchidan, "juda koʻp miqdorda" mezonining alohida kvalifikatsiyalovchi belgi sifatida mustahkamlanishi sud-tergov amaliyotida qilmishni aniq va bir xilda kvalifikatsiya qilish imkonini beradi. Amaldagi tartibda qancha miqdorda zarar yetsa ham notoʻgʻri huquqiy baholashga olib kelmoqda. Taklif etilayotgan norma esa ushbu boʻshliqni bartaraf etadi.

Ikkinchidan, mazkur oʻzgartirish jinoyatning ijtimoiy xavflilik darajasini yanada aniqroq differensiyalash imkonini yaratadi. Ya'ni koʻp miqdorda zarar yetkazish bilan "juda koʻp miqdorda"gi zarar oʻrtasida huquqiy farq belgilanishi natijasida jazo choralarini individuallashtirish tamoyili ta'minlanadi. Bu esa jinoyat-huquqiy siyosatda adolat va mutanosiblik prinsiplarini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Uchinchidan, ushbu qoʻshimcha profilaktik ahamiyatga ega boʻlib, mulkka katta miqdorda zarar yetkazishga qaratilgan qasddan sodir etiladigan jinoyatlarning oldini olishda muhim rol oʻynaydi. Chunki ogʻirlashtiruvchi holat sifatida belgilanishi shaxslarni bunday harakatlardan tiyib turuvchi omil sifatida namoyon boʻladi. Bu esa huquqni qoʻllash amaliyotida yagona yondashuvni ta'minlaydi va subyektiv talqinlarning oldini oladi.

Shu sababli JK 173-moddasi ikkinchi qismini *"v) juda koʻp miqdorda zarar yetkazilgan boʻlsa"* degan band bilan toʻldirish nafaqat jinoyat tarkibining kvalifikatsiyalovchi belgilarini takomillashtiradi, balki sud-tergov amaliyotida huquqni qoʻllash samaradorligini oshirishga xizmat qiluvchi muhim normativ yangilik boʻlib xizmat qiladi.

Qilmish xizmat yoki fuqarolik burchini bajarishi munosabati bilan shaxsning yoki uning yaqin qarindoshlarining mulkiga nisbatan sodir etilsa, JKning 173-moddasi 3-qismi "a" bandi bilan jinoiy javobgarlikka sabab boʻladi va sanksiyaga muvofiq uch yildan besh yilgacha ozodlikni cheklash yoxud uch yildan besh yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi. Jinoiy qilmish uncha ogʻir boʻlmagan jinoyatlar toifasiga kiradi. Ushbu qismi uchun jinoyat subyekti 14 yoshdan boshlandi.

Xizmat vazifasini bajarish deganda, har qanday muassasa, korxona va tashkilotda xizmat boʻyicha yuklatilgan vazifani bajarayotgan har qanday shaxsning faoliyati tushuniladi.

Fuqarolik burchini bajarish deganda, fuqaroning har qanday qonuniy faoliyatini tushunmoq lozim. Bular oʻziga yuklatilgan jamoat ishlari, jamiyat yoki ayrim fuqarolarning manfaatlarini himoya qilishga qaratilgan, ya'ni huquqbuzarlikning oldini olish, jinoyat toʻgʻrisida xabar berish, guvohlik berish va hokazo harakatlar boʻlishi mumkin.

Jinoyat ishlari boʻyicha sud hukmlari tahlili shuni koʻrsatadiki, mulkni qasddan nobud qilish yoki unga zarar yetkazish jinoyatlarining qariyb 35 foizida tajovuz predmeti sifatida jabrlanuvchining uy-joyi namoyon boʻlmoqda. Tahlil natijalariga koʻra, mazkur turdagi jinoyatlarning deyarli har uchinchisi aynan uy-joyni qasddan nobud qilish yoki unga zarar yetkazish shaklida sodir etilgan. Ushbu holat uy-joy daxlsizligi bilan bogʻliq ijtimoiy munosabatlarning jinoiy tajovuzdan himoya qilinishini kuchaytirish zaruratini koʻrsatadi hamda mazkur qilmishlarning ijtimoiy xavflilik darajasi yuqori ekanligini tasdiqlaydi.

Shu bilan birga, JK 173-moddasida uy-joy kabi predmetni nobud qilish uchun alohida ogʻirlashtirilgan javobgarlik belgilanmaganligini qayd etish lozim. Ammo uy-joyga tajovuzning oʻzi yuqori ijtimoiy xavf darajasiga ega, chunki bunda jinoyat-huquqiy muhofazaning qoʻshimcha obyekti – insonning uy-joyga boʻlgan konstitutsiyaviy huquqi zarar koʻradi (Republic of Uzbekistan, 2023).

JK 164-moddasi (bosqinchilik), 166-moddasi (talonchilik), 169-moddasi (oʻgʻrilik) jinoyatlarida uy-joyga, omborxona yoki boshqa binolarga gʻayriqonuniy ravishda kirgan holda sodir etish ogʻirlashtiruvchi holat hisoblanadi.

Yangi tahrirdagi Oʻzbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 47-moddasiga muvofiq, har

kim uy-joyli bo‘lish huquqiga egaligi, hech kim sudning qarorisiz va qonunga zid tarzda uy-joyidan mahrum etilishi mumkin emasligi, uy-joyidan mahrum etilgan mulkdorga uy-joyning qiymati hamda u ko‘rgan zararlarning o‘rni qonunda nazarda tutilgan hollarda va tartibda oldindan hamda teng qiymatda qoplanishi ta’minlanishi kafolatlangan.

Bu konstitutsiyaviy huquq ayniqsa yashash joyidan foydalanish va uni boshqarish bilan bog‘liq bo‘lib, yashash joyiga bo‘lgan mulk huquqiga yaqin turadi. Chunki yashash joyiga bo‘lgan huquq bo‘lmasa, uning daxlsizligi huquqi ham paydo bo‘lmaydi.

Biz, E. Belovning: “Uy-joy ko‘chmas mulkning eng katta obyekti, va shuningdek, odamning biologik mavjudot sifatida birinchi fiziologik-ijtimoiy ehtiyoj predmetidir, shuning uchun ko‘chmas mulk sohasidagi ijtimoiy munosabatlar jinoiy tajovuzdan himoyalanishning o‘ziga xos obyekti hisoblanadi”, – degan fikrini to‘g‘ri deb hisoblaymiz. Ko‘chmas mulkning yuqori qadri va uy-joyga bo‘lgan iste’mol talabi dinamikasi ushbu sohadagi ijtimoiy munosabatlarga jinoiy yo‘l bilan tajovuz qilishning yuqori ijtimoiy xavfini belgilaydi (Belov, 2014).

Qonun chiqaruvchi uy-joyni jinoyat tajovuzi predmeti sifatida alohida ahamiyatga ega obyekt sifatida e’tirof etib, ushbu obyektga nisbatan sodir etilgan o‘g‘rilik, talonchilik yoki bosqinchilik kabi jinoyatlarning, agar ular uy-joyga noqonuniy kirish bilan bog‘liq bo‘lsa, yuqori ijtimoiy xavf darajasiga ega ekanligini belgilaydi. O‘zganing mulkni qasddan nobud qilish yoki zarar yetkazish holatida, agar bu harakat uy-joyini zararlashga qaratilgan bo‘lsa, ayblanuvchi harakatlarini zararning sezilarli darajada yetkazilishi belgisi bo‘yicha malakalash kerak. Faqatgina jabrlanuvchi yashash joyining yo‘q qilinishi, ayblanuvchining harakatlarini og‘ir oqibatlar kabi boshqa belgi bilan malakalash imkonini beradi.

Yuzaga kelgan vaziyatni tahlil qilish shuni ko‘rsatadiki, uy-joyni yo‘q qilish yoki unga shikast yetkazish qonun chiqaruvchi tomonidan jabrlanuvchiga yetkazilgan moddiy zarar sifatida baholanadi, bunda aybli shaxs mazkur jinoyatni sodir etish jarayonida qo‘shimcha huquqiy himoya obyekti – shaxsning konstitutsiyaviy uy-joyga bo‘lgan huquqiga tajovuz qilganligi e’tibordan chetda qoladi.

Bu esa mazkur qilmishning yuqori ijtimoiy xavf darajasini belgilovchi muhim jihatdir. Yuridik adabiyotlarda to‘g‘ri ta’kidlanganidek, qonun chiqaruvchi tomonidan bunday konstitutsiyaviy huquq – uy-joyga bo‘lgan huquqni buzish holatiga yetarli huquqiy baho berilmagan.

2021–2025-yillar davomida O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat ishlari bo‘yicha sudlarida JK 173-moddasi bo‘yicha ko‘rilgan sud hukmlarini tahlil qilish jarayonida har yili nobud qilingan yoki zarar yetkazilgan uy-joylar ulushi 2021-yildagi 10,6 foizdan 2025-yilga kelib 30,7 foizgacha oshgani ma’lum bo‘ldi. Ushbu jinoyatlarni sodir etishning eng keng tarqalgan usuli (60 foizdan ortiq) yondirishdir. Bunday harakatlar ijtimoiy xavfning yuqori darajasiga ega bo‘lib, nafaqat mulk huquqiga tajovuz qiladi, balki jabrlanuvchini ba’zi hollarda yashash huquqidan mahrum qiladi. Shikastlangan mulkni ta’mirlash va uni dastlabki holatiga keltirish uchun katta moddiy xarajatlar talab etiladi. Agar mulk butunlay nobud qilingan bo‘lsa, uni to‘liq qayta tiklash uchun sarf qilinadigan xarajatlar bir necha barobar ortadi.

Mazkur jinoyat tarkibi doirasida uyushgan guruh tomonidan yoki uning manfaatlarini ko‘zlab sodir etilgan qilmishlarning huquqiy tabiati alohida ilmiy tahlilni talab etadi. Chunki bunday holatlarda jinoyat oddiy ishtirokchilik doirasidan chiqib, oldindan rejalashtirilgan, muvofiqlashtirilgan va barqaror jinoiy tuzilma faoliyati sifatida namoyon bo‘ladi, bu esa uning ijtimoiy xavflilik darajasini sezilarli darajada oshiradi.

JK 29-moddasining to‘rtinchi qismiga muvofiq, ikki yoki undan ortiq shaxsning jinoiy faoliyat olib borish uchun oldindan bir guruhga birlashishi uyushgan guruh deb e’tirof etiladi. Shu ma’noda, M. Usmonaliyevning ilmiy pozitsiyasiga ko‘ra, uyushgan guruh quyidagi asosiy belgilar bilan tavsiflanadi: birinchidan, ikki yoki undan ortiq shaxslarning oldindan jinoiy faoliyatni amalga oshirish maqsadida birlashishi; ikkinchidan, guruhning rahbarga ega bo‘lishi; uchinchidan, jinoyatni sodir etish jarayonida guruh a’zolarining faoliyati rahbar tomonidan tartibga solinishi hamda ularning harakatlari rahbar irodasiga bo‘ysundirilganligi; to‘rtinchidan, har bir a’zoning jinoiy faoliyatdagi vazifalari oldindan aniq belgilab qo‘yilganligi (Usmonaliyev, 2010).

Ushbu nazariy yondashuvdan kelib chiqib, uyushgan guruh ishtirokchilikning eng xavfli shakllaridan biri sifatida e'tirof etiladi. U oddiy yoki hatto murakkab ishtirokchilikdan o'zining barqaror tashkiliy tuzilmasi, qat'iy ichki intizomi, funksional vazifalarning aniq taqsimlanishi hamda markazlashgan boshqaruv tizimi bilan farqlanadi. Bunday guruhda jinoyatni sodir etish jarayoni tasodifiy emas, balki oldindan ishlab chiqilgan reja asosida amalga oshiriladi.

Sud-tergov amaliyoti tahlili shuni koʻrsatadiki, mulkni qasddan nobud qilish yoki unga zarar yetkazish jinoyatlari ayrim hollarda aynan uyushgan guruh tomonidan yoki uning manfaatlarini koʻzlab sodir etilmoqda. Bu esa jinoyatning nafaqat moddiy oqibatlarini, balki uning ijtimoiy xavflilik darajasini ham keskin oshiradi. Shu bois Oʻzbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi 173-moddasi 3-qismi "b" bandida uyushgan guruh tomonidan yoki uning manfaatlarini koʻzlab sodir etilgan qilmishning jazoni ogʻirlashtiruvchi holat sifatida belgilanishi ilmiy va amaliy jihatdan asosli yondashuv hisoblanadi.

Mazkur normaning mavjudligi jinoyatni toʻgʻri kvalifikatsiya qilish, ishtirokchilik shakllarini aniq ajratish hamda sud amaliyotida yagona huquqiy yondashuvni shakllantirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, uyushgan guruh tomonidan sodir etilgan jinoyatlarga nisbatan yanada aniqroq javobgarlik mexanizmlarini ishlab chiqish zarurati ham mavjud.

Oʻzbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi 173-moddasi bo'yicha sud tahlillari shuni koʻrsatadiki, mazkur moddaning ikkinchi va uchinchi qismlarida mulkni qasddan nobud qilish yoki unga zarar yetkazish jinoyatining javobgarlikni ogʻirlashtiruvchi holatlari nazarda tutilgan boʻlsa-da, ushbu qilmish oqibatida odam oʻlishi yoki boshqa ogʻir oqibatlar yuzaga kelgan holatlar alohida kvalifikatsiyalovchi belgi sifatida mustahkamlanmagan. Vaholanki, sud-tergov amaliyotini oʻrganish natijalari mazkur jinoyatni atrofdagilar uchun xavfli usulda sodir etish jarayonida inson hayoti va sogʻligʻiga jiddiy zarar yetkazilishi, ayrim hollarda esa ehtiyotsizlik orqasida odam oʻlimi yoki odam oʻldirishga suiqasd qilish holatlari ham uchrayotganligini koʻrsatmoqda.

Mazkur holat jinoyatning ijtimoiy xavflilik darajasini sezilarli ravishda oshiradi hamda inson hayoti va sogʻligʻi kabi eng muhim ijtimoiy munosabatlarga tajovuz qilish bilan tavsiflanadi. Shu sababli JK 173-moddasida odam oʻlishi yoki boshqa ogʻir oqibatlar kelib chiqishini alohida ogʻirlashtiruvchi belgi sifatida jinoyat qonunida mustahkamlash jinoyatni toʻgʻri kvalifikatsiya qilish, jazo tayinlashda adolatlilik va differensiallik prinsiplarini ta'minlash, shuningdek, sud-tergov amaliyotida yagona yondashuvni shakllantirishga xizmat qiladi.

Fikrimizcha, mazkur boʻshliqni bartaraf etish maqsadida Oʻzbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi 173-moddasini yangi toʻrtinchi qism bilan toʻldirish maqsadga muvofiq hisoblanadi. Jumladan, mazkur moddani toʻrtinchi qismini quyidagi tahrirda bayon etish taklif etiladi:

"Oʻsha harakatlar:

a) odam oʻlishiga yoki boshqa ogʻir oqibatlarga sabab boʻlgan boʻlsa, —

uch yildan besh yilgacha ozodlikni cheklash yoxud besh yildan oʻn yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi."

Mazkur normaning jinoyat qonunchiligiga kiritilishi mulkni qasddan nobud qilish yoki unga zarar yetkazish jinoyatlarining yuqori ijtimoiy xavflilik darajasiga ega shakllariga nisbatan jinoiy-huquqiy ta'sir choralarini kuchaytirish, inson hayoti va sogʻligʻining ustuvor himoyasini ta'minlash hamda huquqni qoʻllash amaliyotida mavjud ayrim kollizion holatlarni bartaraf etishga xizmat qiladi.

Xulosa

Mazkur maqolada Oʻzbekiston Respublikasi JKning 173-moddasida nazarda tutilgan mulkni qasddan nobud qilish yoki unga zarar yetkazish jinoyatining javobgarlikni ogʻirlashtiruvchi belgilari jinoyat-huquqiy nuqtayi nazardan kompleks tahlil qilindi. Tadqiqot jarayonida jinoyat huquqi nazariyasida shakllangan umumiy yondashuvlar mazkur jinoyat tarkibiga tatbiqan koʻrib chiqildi hamda ogʻirlashtiruvchi holatlarning huquqiy tabiati ularning oʻziga xos xususiyatlari asosida aniqlashtirildi.

Olib borilgan tahlillar shuni koʻrsatdiki, mulkni qasddan nobud qilish yoki unga zarar yetkazish jinoyati fuqarolarning mulkiy huquqlari hamda mulk daxlsizligi bilan bogʻliq ijtimoiy munosabatlarga bevosita tajovuz qiluvchi yuqori darajadagi ijtimoiy xavfli qilmishlar sirasiga kiradi. Mazkur jinoyatning ijtimoiy xavflilik darajasi

E-ISSN 2181-1148
ISSN 2181-919X

uning oddiy tarkibda emas, balki og'irlashtiruvchi holatlarda sodir etilishi bilan sezilarli darajada ortadi.

Tadqiqot natijasida JK 173-moddasida nazarda tutilgan og'irlashtiruvchi belgilar, jumladan, millatlararo yoki irqiy adovat yoxud diniy taassublar zamirida sodir etish, atrofdagilar uchun xavfli usuldan foydalanish, ko'p miqdorda zarar yetkazish, xizmat yoki fuqarolik burchini bajarishi munosabati bilan shaxs yoki uning yaqin qarindoshlarining mulkiga tajovuz qilish hamda uyushgan guruh va uning manfaatlarini ko'zlab sodir etish – jinoyatning og'irlashtiruvchi asosini tashkil etishi ilmiy jihatdan asoslab berildi.

Shuningdek, og'irlashtiruvchi holatlar jinoyat tarkibining obyektiv va subyektiv belgilarini murakkablashtirib, qilmishning ijtimoiy xavfliligini yanada kuchaytirishi aniqlandi. Xususan, uyushgan guruh tomonidan sodir etilishi jinoyatning rejalashtirilganligi, barqarorligi va jamoaviy xavfini oshirishi bilan alohida ajralib turadi, bu esa jinoyat-huquqiy baholashda muhim mezon sifatida xizmat qiladi.

Mazkur yo'nalishdagi tahlillar natijasida ayrim og'irlashtiruvchi belgilarni qonunchilikda yanada aniqlashtirish hamda JK 173-moddasini takomillashtirish maqsadida yangi og'irlashtiruvchi holatlarni kiritish taklifi ilgari surildi. Xususan, jinoyat oqibatida juda ko'p miqdorda zarar yetkazish va odam o'limi yoki boshqa og'ir oqibatlarning kelib chiqishi holatini alohida og'irlashtiruvchi belgi sifatida jinoyat qonuni darajasida mustahkamlash zarurligi asoslab berildi.

Shunday qilib, JK 173-moddasi doirasidagi og'irlashtiruvchi belgilarni tizimli va kompleks tahlil qilish sud-tergov amaliyotida birxillikni ta'minlashga, jinoyatlarning ijtimoiy xavfliligini to'g'ri baholashga hamda mulkiy huquqlarni samarali huquqiy himoya qilish mexanizmlarini takomillashtirishga xizmat qiladi. Tadqiqot davomida aniqlangan nazariy va amaliy masalalar ushbu jinoyat tarkibining murakkab huquqiy tabiatini ifodalaydi hamda jinoyat huquqi fanida mulk daxlsizligini ta'minlashga qaratilgan ilmiy izlanishlarni rivojlantirishga zamin yaratadi.

REFERENGES

Abzalova, X. M. (2020). *Odam o'ldirishga qarshi kurashishning jinoyat-huquqiy va kriminologik jihatlari* [Criminal-legal and criminological aspects of combating homicide] (Abstract of Doctoral dissertation). Tashkent State University of Law.

Belov, E. V. (2014). *Moshennichestvo s nedvizhimostyu v zhilishchnoy sfere: sposoby sovershenstvovaniya, problemy kvalifikatsii* [Fraud with real estate in the housing sector: ways of improvement, qualification problems] (M. G. Kadnikov, Ed.). IPR Media. https://www.iprbookshop.ru/35748

Borzenkov, G. N. (Ed.). (2011). *Rossiyskoe ugolovnoe pravo [*Russian criminal law*].* Prospekt.

Boytsov, A. I. (2002). *Prestupleniya protiv sobstvennosti* [Crimes against property*].* Legal Center Press.

Ikramov, Sh. T., Qabulov, R., & Otajonov, A. (2016). *Jinoyat huquqi: Maxsus qism* [Criminal Law: Special part]. Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Uzbekistan.

Khudaykulov, F. X. (2024). Qilmishni kvalifikatsiya qilishda jinoyat obyektiv tomoni fakultativ belgilarining ahamiyati [The importance of optional elements of the objective side of crime in qualification of acts]. *Criminology and Criminal Justice, 2*, 29.

Kumkurgan District Court on Criminal Cases. (2025). *Jinoyat ishlari bo'yicha sudlar tomonidan internet tarmog'ida e'lon qilingan sud qarorlari* [Court decisions published on the Internet by criminal courts]. Public.sud.uz. https://public.sud.uz/report/CRIMINAL

Niyozova, S. S. (2022). Qasddan odam o'ldirishning jinoyat-huquqiy jihatlari [Criminal-legal aspects of intentional homicide]. *Review of Law Sciences, 4*, 101–106.

Plenum of the Supreme Court of the Republic of Uzbekistan. (2004, September 24). On judicial practice in cases involving intentional homicide (Resolution No. 13). https://lex.uz/uz/docs/-1455961

Plenum of the Supreme Court of the Republic of Uzbekistan. (2016, December 27). On judicial practice concerning the application of legislation on compensation for property damage caused by a crime (Resolution No. 26). https://lex.uz/docs/-3115385

Republic of Uzbekistan. (2023, April 30). Constitution of the Republic of Uzbekistan. https://constitution.uz/en

Republic of Uzbekistan. (1994, September 22). Criminal Code of the Republic of Uzbekistan. https://lex.uz/docs/-111453

Rustamboyev, M. X. (2018). O‘zbekiston Respublikasi jinoyat huquqi kursi [Course of criminal law of the Republic of Uzbekistan]. Military-Technical Institute of the National Guard of the Republic of Uzbekistan.

Usmonaliyev, M. (2010). Jinoyat huquqi *[Criminal Law].* Yangi asr avlodi.

Zakirova, U. A. (2023). Jinoyat motiviga ko‘ra qilmishni kvalifikatsiya qilishning nazariy va amaliy muammolari [Theoretical and practical problems of qualifying acts based on criminal motive] (Abstract of Doctoral dissertation). Tashkent State University of Law.

YURIDIK FANLAR AXBOROTNOMASI
ВЕСТНИК ЮРИДИЧЕСКИХ НАУК
REVIEW OF LAW SCIENCES

Huquqiy ilmiy-amaliy jurnal
Правовой научно-практический журнал
Legal scientific-practical journal

2026-yil maxsus son

VOLUME 10 / SPECIAL ISSUE / 2026
DOI: HTTPS://DX.DOI.ORG/10.51788/TSUL.ROLS.2026.10.SI.